

Gróf Széchenyi István szerepe a hazai evezős sport megteremtésében

Elhangzott a „Gróf Széchenyi István hatása a hazai sportkultúrára” c. konferencián 2010 május 12.-én (Gödöllő, Grassalkovich Kastély)

Dr. Cserháti László előadása

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Gróf Széchenyi István életét olyan szempontból fogjuk most közösen áttekinteni, amely kevésbé ismert a nagyközönség előtt; a sportolást kedvelők és művelők között, ha nem is kielégítő, de – az én véleményem szerint – valamelyest nagyobb a tájékozottság.

Széchenyi István soha nem hirdette magáról, hogy ő sportoló lett volna. Ő maga a *sport* szót – ami tudjuk, hogy eredetileg középkori angol nyelvi gyökerű és az *öröm, játék, móka, szórakozás* jelentéseket hordozta – csak kétszer használta, angol nyelvű szövegben 1832-ben és 1840-ben. Azt is tudni kell róla, hogy rendszerbe foglalt testnevelési elveket, programokat nem lehet találni műveiben, naplójában, de aki életművét áttekinti, összességében ki tud rakni egy érdekes mozaikképet, aminek alapján mégis felismerhető Széchenyi István sportkedvelő és testi nevelő tevékenysége, illetve leírt gondolatai felfoghatók, mint egy testnevelési program.

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Amikor a legnagyobb magyarról beszélünk, akkor az ember, a személyiség kialakulásánál nem kerülhetjük meg édesapját, a múzeum- és könyvtáralapító gróf Széchenyi Ferencet. Az apa utazásokban, magas pozíciókban gazdag életéből itt most csak egy írásművét emelem ki, a fiának 1817. május 16-án, annak hosszabb időre elutazása előtt írt levelet, amely egyébként szép példája az apa és fiú közötti kapcsolatnak. Ebből idézek most:

„Nagyobb gonddal ápd tested épségét is, hogy az méltó lakása legyen lelkednek s könnyebben cselekedhesd a jót..”

Figyelemre méltó, hogy az apa ebben a mintegy búcsúlevelében („Miután (...) én távolléted alatt Istenemtől e földi vándorlásból elszólíttathatom, ennek következtében nem láthatlak többé..”) a jónak cselekedete, a hasznos élet érdekében hívja fel a figyelmet a test épségének ápolására. A fiú, akit 23 évvel később nevez el Kossuth Lajos a legnagyobb magyarnak, ezt a jó cselekedetre, a hasznosságra rámutatást egész életében megtartja, ahogy arra sok-sok bizonyítékot ad élete az akadémia felállítására tett felajánlástól kezdve a döblingi magányában írt művekig bezárólag.

Tehát az apa ebben a levélben arra hívja fel a figyelmet, hogy a test épsége mennyire és miért fontos. De kinek is írja ezt a figyelemfelhívást az apa?

Egy olyan harcedzett, kitűnő lovas és vívó 26 éves férfinak, aki még nincs 18 éves, amikor 1809-ben a győri csatában hőstétével bizonyítja rátermettséget; aki éppen elmúlt 22 éves, amikor az ő fellépésének, haditétének köszönhető a lipcsei csatában a Napóleon feletti diadal; aki igen sokszor megsebesül és személyes bátorságának, határozottságának, parancsnoki képességeinek elismeréseként igen magas szintű érdemérmeket nyer el.

Így már érthető, hogy a főúri családba született gróf miért is kezeli kiemelten a testgyakorlást. A naplójába külföldi útján a következőt írja 1819. április 9-én:

„Azonban a szellemet és a testet már ifjú korban kell alkalmassá tenni minden szolgálatra a haza érdekében, különben a nevelés a haza, az állam számára mindenestül kárba vész – és csak az egyén javára és előnyére szabott. Az én ifjaimnak úgy kell neveltetniük, hogy gyermekkoruktól fogva hozzászokjanak minden szenvedélyüket hazájuk dicsőségének és boldogulásának alárendelni.”

Ugyanebben az évben írja november 5.-én:

„Csak a szellemileg és testileg tevékeny élet emelhet bennünket az emberi boldogság tetőfokára... Napjaimat testgyakorlás és kirekesztőleg olvasmányok között osztottam meg.”

A testgyakorlást kedvelő Széchenyi István gyakorlatilag minden fizikai és szellemi aktivitást igénylő sporttal foglalkozott, hiszen lovagol, vív, úszik, vitorlázik, labdajátékok foglalkoztatják, bokszol, rendszeresen látogatja a lövöldét, korcsolyázik, korának legkiválóbb turistájának nevezhető sok gyaloglása miatt, a kopós vadászat megalapítója, sakkozik, de a lovas sport mellett az evezős sport az, aminek hazánkban való megteremtésében és elterjesztésében szerepe teljes körű és egyértelmű.

Széchenyi vízi járművel, csónakkal, ladikkal közlekedni valószínűleg a Fertő tavon tanult meg, 1809-es haditétét is csónakkal hajtja végre. Tudjuk, hogy 1815 táján vadászatoknál is alkalmazott ladikot, majd török- és görögországi útjain is felkeltik figyelmét az ott használatos vízi járművek, és ott nyugozta le őt az angol tengerészek tengeri evezős csónakban nyújtott fegyelmezett teljesítménye. Valószínűleg ezeknek az úti tapasztalatoknak köszönhető, hogy 1821-ben tesz egy megjegyzést, szeretne angol csónakot hozatni. Nem tudni, megrendelte-e.

Ismeretes, hogy Széchenyi István 1822-ben Wesselényi Miklóssal Angliában járt. Angliában már az 1700-as évek eleje óta nagy népszerűségnek örvend az evezés. Az első evezős versenyt 1819-ben rendezik meg, Eton és Westminster között. Széchenyi 1822. áprilisában érkezik Londonba, Wesselényitől tudjuk, hogy Eton College-ben járva tapasztalják, „*az ifjúság nagy része kint a folyamon volt csolnakázni*”, néhány hónappal később írja: „*Széchenyivel a Thames-én csolnakáztunk, a Battersea Bridge mellett a Swan-Innben ebédelénk és este hazaevezénk*”, vagyis közben megtanultak evezni.

1822 nyarán Angliában Széchenyi komolyan gondolja egy evezős hajó megrendelését és hazánkba szállíttatását. Többszöri sürgetés és az angol követségi titkár igénybevétele segítségével végül 1826. május 5.-én naplójába írhatja: „*Hajóm megérkezett.*”

Néhány nappal később ugyancsak szűkszavú beírása a következő:
„*Kerületi ülés. Próbálkoztam hajómmal a Dunán, nem megy valami jól.*”

Három héttel később még mindig elégedetlen:

„*A hajóval sokáig utaztam a Dunán. Az ár túlságosan erős ahhoz, hogy naponta kellemesen lehetne utazni.*”

Ezután egy hónappal, 1826. június 12-én már így ír:

„*A nádornál ebédeltem. Délután a Dunában úsztam - hajóval körülutaztam a szigetet.*”

Tudjuk, voltak evezős tapasztalatai, hiszen Angliában evezett is, mégis az előbbi követően egy hónap múlva a következőt jegyzi a naplóba, önkritikusan:

„*Lord és Lady Jersey megérkezett. Lord Villars. Angol hajómon az evezőt fordítva tartottam s tartottam volna talán egész életemben, ha be nem következik Lord Villars véletlen látogatása, aki nekem ezt megmutatta.*”

Egy évre rá, 1827. május 16-án naplójából angol nyelvű jegyzőkönyv igazolja, hogy két angol barátjával, John Barneby-vel és Thomas Hallifax-szal 3 óra 52 perc alatt Bécsből Pozsonyba evezett. Ez az első hazai evezős teljesítmény.

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Ez a nap, 1827. május 16- a, az evezős sport időszámításának kezdete hazánkban.

Széchenyi István ettől kezdve, ahol teheti, ott evez. Jellemzi őt a következő naplóbejegyzés is (1828. július 24.):

„Éjfélkor egy kis bárkán elindultam Fiuméből – én magam eveztem. Reggel 6 órakor megérkeztem a jelentéktelen... kikötőbe – aztán gyalogszerrel Albonába..”

1829. június 15-én fontosnak tartja feljegyezni:

„Crescence nevenapja...Kirándulás a Szigetre – Crescence az én hajómban utazott vissza.”

És íme itt egy újabb bizonyíték arra, hogy az evezést Széchenyi már lehozta Pozsonyból Pestre (1829. június 18.-án):

„..Este nagy evezős kirándulás egészen Megyerig.”

Mecklenburg tartományba utaztában így ír 1829. július 30-án:

„A Schwerini tó az egész várost körülveszi... egy rossz csónakon körül jártam a tavat..”

Fontosnak tartja az evezés időtartamát is néha feljegyezni:

„Károlyi Györggyel, Zichy Jenővel és három inassal 6 evezős hajón Vácra 5 óra 45 perc alatt, visszafelé 2 óra 42 percen át jöttünk”

1830 nyarán kezdi élete egyik nagy vállalkozását, a Duna-szabályozás érdekében június 24-én indul a Desdemona dereglyével és Juliette evezős hajójával az Al-Dunára. Ebben az expedícióban a közgazdasági célok kitűzésének és a sportteljesítmény összhangját láthatjuk, mert a szabályozási kérdések vizsgálata mellett is rendszeresen evez a Julietten az őt kísérő Waldstein János gróf kíséretében. Waldstein naplója ezt a következőképpen igazolja: *„Azt a kellemes észrevételt tettem, hogy frakkom ujjai már szűkek, annyira megerősödött a karom az utazás alatt. Ezt szeretem.”* Ez után az expedíció után lesz Széchenyi a Dunahajózás ügyének királyi biztosa.

1832-ben ismét Angliában járva csodálattal adózik az angol hídépítésnek, miközben evez:

„Clarkhoz. Rajzok készülnek... Azután csónakba ültem a Hammersmith – hídnál.. Íme London – avagy 9 angol mérföld hosszában 9 híd”

1834-ben új hajót hozat, Tündének hívja. Ez nem csak evezős hajó volt, hanem vitorlás is. Kipróbálja barátaival együtt, de nem volt sikeres május 19-i bejegyzése szerint:

„ A Tündén majdnem hajótörést szenvedek.”

Ettől kezdve, 1834-től sűrűn baráti társaságban gyakorolja magát, és foglalkoztatja a szélesebb körben való evezés. Csónakjait eleinte az Ó-Budai Hajó gyárban tartották, a Lánchíd építésének megkezdésekor már itt is elhelyeztek hajókat. A Csónakda, mint intézmény létrehozása 1834-ben vagy 1835-ben történt. A Vadász és Versenylap 1861. évi 13. száma 1834-et adja meg, mint alapítási dátumot, amit az is igazol, hogy Széchenyi 1834-ben hozza magával Angliából John Dews kiszolgált tengerészt a csónakok kezelésére.

A Csónakdát, mint csónakházat az 1840-es évek elején építik meg, ezt mutatja a Barabás Miklós által készített rajz is 1843-ból, amely az épülő híd mellett mutatja a csónakházat.

1835-ben a Magyarországra érkező John Paget útleíró és orvos független bizonyítékot szolgáltat az evezős sport hazai megjelenésére az „Észrevételek Magyarország és Erdély társadalmi, politikai és közgazdasági állapotáról” című, igen alapos könyvében:

„Amikor a .. Duna parton botorkáltunk.. egy könnyű négyevezős kiránduló hajó.. - első pillantásra láttuk, hogy Londonban épült –.. jött lefelé a folyamon és siklott át az épülő híd cölöpjei között. A csónak Széchenyi grófé volt. Ő maga és barátai eveztek benne, jól leforgatták a lapátokat.”

A csírázó evezőssport terén a következő esemény 1840. november 16-án a budapesti Hajós Egylet létrehozása volt, amelyet a következő, Széchenyi kézírásával készült jegyzőkönyv mutat meg nekünk:

„Miután nagy kár, a felséges Budapest és tájéka közti Dunát élvezeti tekintetben a por kikerülése 's az ifjúság testi kifejlése végett, evezésre 's vitorlázásra nem használni, és kivált most, midőn jobbféle hajóknak készítését - 's egyedül illyesek szolgálhatnak valódi élvezetül – az ó-budai hajógyár lehetővé tette; az alulírt egy Hajós Egylet alkotását indítványozza az itt következő feltételek alatt..”

Az első Hajós Egyleti gyűlést 1841. április 8-án tartották, ez a szervezett egyesületi élet első alkalma és bizonyítéka. Örömmel jelenthetjük ki, hogy ennek az első evezős egyletnek jogutódja ma is eredményesen működik Danubius Nemzeti Hajós Egylet néven.

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Két évtizedet tekintetünk át vázlatosan, hiszen 1821-ben született Széchenyinek az a gondolata, hogy – látva az angol hadihajó tengerészeinek fegyelmezett evezését – megrendel egy angol hajót, és íme, két évtizeddel később megtartják a budapesti Hajós Egylet alakuló ülését. Gondoljuk meg, micsoda két évtized! Közben országos jelentőségű gondolatainak megvalósulását láthatjuk, csodálatos írásművei születnek, királyi biztos a folyószabályozásnak, és sorolhatnánk érdemeit, közben jut energiája arra is, hogy egyleti életet szervezzen az evezős sport részére.

Az életművön belül a testgyakorlás terén nyújtott példamutatása – aminek az evezős sporton kívüli részletezését ennek az előadásnak kerete nem engedi meg – még inkább figyelemre méltó a számára sokszor korlátot szabó Metternich kancellár véleménye tükrében:

„Nagy része annak, mi közhasznú s gyakorlati eddig Magyarországon életbe lépett, többnyire Ön éleslátásának, tevékeny erélyének köszönhető, valamiként az is, mit királyi biztos minőségben a Duna-gőzhajózás érdekében létesített, a kormányra s az országra nézve egyaránt előnyös volt.”

hiszen az országot formáló tevékenysége mellett vezette rá környezetét édesapjától, Széchenyi Ferencről kapott intelemre:

„Nagyobb gonddal ápolod tested épségét is, hogy az méltó lakása legyen lelkednek s könnyebben cselekedhesd a jót.”

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Tehát megalakult az első hazai evezős egylet, ez egyértelműen Széchenyi Istvánnak köszönhető.

Eddig több dátum mellett két fontos időpontra hívtam fel a figyelmüket a hazai evezős sportban: 1827. május 16., amikor Széchenyi István két angol barátjával, Thomas Hallifax-szal és John Barneby-vel Bécsből Pozsonyba evez, és 1841. április 8., amikor az 1840. november 16-án megalakítani indítványozott Hajós Egylet alakuló ülését megtartják.

A harmadik fontos dátum 1843. március 19., amikor az első evezős versenyt tartották, amely Széchenyi Istvánnak is első, de egyben utolsó regattája volt. A versenyt Adam Clark és négy magyar munkás csónakja nyerte angol és olasz munkások csónakjaival szemben.

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Így született meg hazai evezős sportunk. Ezt követően Széchenyi aktív életéből egy naplóbejegyzést tartok fontosnak Önök elé tárni, 1848. június 14-én írja:

„Csónakon átviszem a minisztériumot a Dunán.”

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

A konferencia nem adhat elegendő időt arra, hogy a budapesti Hajós Egylet születésétől eltelt 169 év evezős történetét ismertessük, feladatunk volt Széchenyi István kétségtelen, megkerülhetetlen, és példamutató szerepét áttekinteni a hazai evezés kialakulásában. Az ő jó példájának, kitartásának, és a lelkes követőknek köszönhetően sorra alakulnak az evezős egyletek:

Pozsonyi Hajós Egylet (1862), Paksi Hajós Egylet (1864), Mohácsi Csónakázó Egylet (1869), Szegedi Csónakázó Egylet (1870), Nemzeti Hajós Egylet (1871), Győri Csónakázó Egylet (1877), a Hunnia (1883), Neptun (1884), Pannónia (1884), Temesvári Csónakázó Egylet (1886), Maros Aradi Evezős Egylet (1890).

Nem sorolhatjuk fel a számtalan, büszkeségre okot adó, nemzetközileg is ismert és elismert evezős bajnoknőinket, bajnokainkat, de Széchenyi hatásának bizonyítéka az az 1920-1930-as évekre kialakult csónakházi rendszer is, amely csak Budapesten 51 csónakházat foglalt magába, de Győrött, Szegeden, Szolnokon, Baján, Mohácson, Vácott és sok más, folyó menti településen is szolgálta az evezni vágyó sportembereket.

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Ma itt tisztelgünk a legnagyobb magyar előtt, aki életművének oly sokat köszönhetünk, és aki maradandót alkotott az evezés terén is. Neki köszönhetjük a sport eredményeink, a csónakházak mellett az evezéssel együtt járó élményeket, és amit a Hajnali fény c. vers olyan szépen fejez ki. Nem szabad megfedkezünk arról sem, hogy az evezés az a sport, amelyet kisgyermekkorától kezdve idős korig lehet űzni és ahogy kedves öreg barátomtól a Henley regattán tanultam: lehet elegánsan is szeretni a vízi életet.

Széchenyinek köszönhetjük azt is, hogy a magyar 8-as és 4-es részt vehetett a legrangosabbnak számító Henley Regatta 150. évfordulójára rendezett versenyen.

Tisztelt Hölgyeim, Uraim!

Nem tudom megállni, hogy ne emlékeztessen magunkat még egyszer Széchényi Ferenc fiának írt levelére:

„Nagyobb gonddal ápd tested épségét is, hogy az méltó lakása legyen lelkednek s könnyebben cselekedhesd a jót.”

Fia, a legnagyobb magyar igyekezett ezt betartani hazája épülésére, ahogy életműve bizonyítja. Érdemes rá figyelünk.

Még egy utolsó idézettel köszönöm meg figyelmüket, amit 94 évet megélt Dédanyámtól tanultam: *Fiam! Csak akkor szólj, ha az szebb, mint a csend!*

Remélem, ez az elmúlt néhány perc megfelelt ennek az intelemnek.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.